

УДК 378.4

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.68-1.42>**О. В. Барабаш**кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»

СУЧАСНІСТЬ ТА ОСВІТА ДЛЯ ДОРΟΣЛИХ ІЗ ПОЗИЦІЇ ПЕДАГОГІКИ ТА АНДРАГОГІКИ

У статті розглянуті проблеми освіти для дорослих у науково-педагогічній літературі. Проведений аналіз науково-педагогічної літератури вітчизняних та зарубіжних науковців. Освіта для дорослих стала предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, таких як Р. Брокетт, М. Ноулз, Е. Ліндемен, Л. Лук'янова, С. Меріем, Д. Претт. Досліджено специфіку організації освіти для дорослих у Канаді. Аналізується роль та значення освіти для дорослих у сучасному суспільстві на прикладі Канади. Схарактеризовані основні відмінності між педагогікою та андрагогікою. Висвітлено, як відрізняються потреби у навчанні дорослих учнів та дітей. Потреби у навчанні дорослих учнів узгоджуються з відповідальністю в повсякденному житті, на відміну від дітей, які можуть присвячувати більше часу навчанню, тому що їхня відповідальність є мінімальною. Дорослі володіють багатим життєвим досвідом, потребують узгодження та ґрунтування навчального процесу на основі їхньої бази знань, усвідомлення цінності навчання. Відповідно до основ педагогіки учні формують власну базу знань і потребують демонстрації, як їхній життєвий досвід пов'язується з теперішнім процесом навчання. Дорослі учні є цілеспрямованими і розуміють мету, заради якої вони освоюють нову інформацію. Діти часто не усвідомлюють необхідності вивчення певного курсу, вони просто знають, що мають освоїти інформацію. На відміну від дітей, дорослі ініціюють власне навчання та спрямовані на його перманентність. Описано, яким чином андрагогіка мінімізує роль педагога, який саме навчальний процес потребують дорослі учні та як усвідомлюють цінність навчання, як їхній життєвий досвід пов'язується з процесом навчання, як розуміють свою ціль та мету, заради якої вони освоюють нову інформацію.

У цій статті з'ясовано конотацію слова «дорослий» та здійснений аналіз різноманітних теорій навчання дорослих осіб. Існує багато визначень поняття «дорослий». З правової перспективи – людина стає дорослою, коли отримує право голосувати, керувати автотранспортом, одружуватися тощо. З перспективи біології особа стає дорослою біологічно, коли у неї з'являється здатність до репродукції. По-третє, з перспективи соціології ми стаємо дорослими соціально тоді, коли починаємо виконувати роль дорослих, а саме починаємо працювати, створюємо сім'ю, народжуємо дітей. З перспективи психології людина стає дорослою психологічно, коли починає усвідомлювати власну відповідальність за життя та самостійно керувати ним.

Ключові слова: освіта для дорослих, вміння та навички, освіта і навчання дорослих, педагогіка та андрагогіка, роль педагога.

Постановка проблеми. Своїми завданнями у роботі ми вважаємо: розглянути андрагогічний підхід та проаналізувати науково-педагогічну літературу, щоб виділити основні положення, на яких ґрунтується освіта дорослих; схарактеризувати основні відмінності між педагогікою та андрагогікою; висвітлити, як відрізняються потреби у навчанні дорослих учнів та дітей; описати, яким чином андрагогіка мінімізує роль педагога, який саме навчальний процес потребують дорослі учні та як усвідомлюють цінність навчання, як їхній життєвий досвід пов'язаний з процесом навчання, як розуміють свою мету, заради якої вони освоюють нову інформацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз науково-педагогічної літератури, присвяченої вивченню освіти дорослих, свідчить про наявність різноманітних тлумачень терміна «освіта дорослих». Л. Лук'янова зазначає, що освіта

дорослих – пролонгований процес і результат розвитку людини (особистості, громадянина, індивідуальності, фахівця), що відбувається впродовж усього життя, завдяки якому дорослі розвивають свої здібності або підвищують професійну кваліфікацію [1].

І. Ліндемен визначає цей термін так: «освіта – це життя, а не звичайна підготовка до невідомого життя у майбутньому <...> Усе життя є навчанням, а тому освіта є безкінечною. Освіта дорослих називається так не тому, що вона обмежує дорослих, а тому що дорослість, зрілість визначає її межі» [2; с. 6]. С. Меріем та Р. Брокетт зазначають, що освіта дорослих є спеціально створеною діяльністю з метою навчання тих осіб, чий вік, соціальні ролі та самосприйняття визначають їх як дорослих [3].

Застосування андрагогіки як науки про освіту осіб у дорослому віці в різних галузях життєдіяльності

людини забезпечує можливість виділення таких її підсистем, як сімейна андрагогіка, промислова андрагогіка, військова андрагогіка, соціальна андрагогіка, геронтологічна андрагогіка тощо. Науковець Д. Претт стверджує, що андрагогіку (andragogy) характеризують п'ять основних цінностей чи переконань, які в сукупності «формують специфічне світосприйняття, що легітимізують певні форми навчання, підходи до викладання, судження щодо пріоритетів освіти дорослих» [4, с. 21]. Серед них дослідник виокремлює: аксіому моралі, що визначає центральну роль особистості у процесі освіти та стверджує периферійність колективного; переконання в добросовісності кожного індивіда та потребі довіряти людині; переконання, що результатом навчання має бути розвиток, що спонукає реалізацію особистісного потенціалу; переконання, що незалежність і самостійність є безсумнівним свідченням дорослості в демократичному суспільстві; віра у потенційну можливість людини стати самостійною у прийнятті рішень щодо соціальних, політичних, культурних, історичних проблем [4].

Мета статті – з'ясування конотації слова «дорослий» (adult) та здійснення аналізу різноманітних теорій навчання дорослих осіб.

Виклад основного матеріалу. Існує багато визначень поняття «дорослий». З правової перспективи людина стає дорослою, коли отримує право голосувати, керувати автотранспортом, одружуватися тощо. З перспективи біології особа стає дорослою біологічно, коли у неї з'являється здатність до репродукції, тобто досягнення пубертатного віку [5]. З перспективи соціології ми стаємо дорослими соціально тоді, коли починаємо виконувати роль дорослих, а саме починаємо працювати, створюємо сім'ю, народжуємо дітей. З перспективи психології людина стає дорослою психологічно, коли починає усвідомлювати власну відповідальність за життя та самостійно керувати ним.

Андрагогічний підхід та аналіз науково-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що серед основних положень, на яких ґрунтується освіта дорослих, є такі:

- дорослий учень має незалежну думку та може самостійно управляти процесом власного навчання;
- він володіє достатнім життєвим досвідом, що представляє кошовий ресурс для навчання;
- його потреби в навчанні тісно пов'язані зі зміною соціальних ролей;
- він усвідомлює необхідність навчання та зацікавлений у невідкладному застосуванні знань;
- має радше внутрішню, а не зовнішню мотивацію до навчання [6].

Особливе місце в історії розвитку андрагогіки як науки належить американському науковцю

М. Ноулзу (M. Knowles), який у 1968 р. опублікував статтю «Андрагогіка, не педагогіка», в якій висвітлював власне розуміння андрагогіки [7]. У 1968 р. М. Ноулз запропонував «новий термін та нову технологію» навчання дорослих, щоб відрізнити його від навчання підростаючого покоління [8, с. 351]. Невід'ємними атрибутами цієї концепції є, по-перше, сприйняття дорослих як самостійних та незалежних учнів, а по-друге, ідея про педагога, основним завданням якого є не представлення навчального матеріалу, а виконання ролі посередника, що сприяє учням у навчальному процесі, беручи до уваги їхні інтереси і потреби. Такі ідеї освіти дорослих узгоджувалися зі специфічними соціоісторичними поглядами щодо освіти, характерними для 1970-80-х років, а визначення ролі педагога в освіті дорослих сприяло чіткій дефініції гуманістичних ідей та переконань, специфічних методів і засобів навчання [9]. У контексті гуманізації навчання педагог розглядається як фасилітатор у навчальному процесі, створюючи конструктивну атмосферу, в якій учні можуть сприймати нові ідеї. В основі теорії фасилітативного навчання лежать такі положення, як переконання, що людина від природи має бажання навчатися; навчання сприяє переосмисленню власного самоприйняття. Учні заохочуються до несення відповідальності за власний навчальний процес, збагачують навчальний процес на основі використання власного досвіду та переконань тощо [10].

Упродовж багатьох років точилися дискусії навколо проблеми освіти дорослих та критика концепції М. Ноулза. Передусім критикувалася ідея науковця щодо дорослих, для яких характерною є самостійність, оскільки відповідно до традицій (сімейні, церковні, громадські) важливішим є поняття «ми», а не «я». Окрім цього, концепцію освіти дорослих М. Ноулза характеризували не як загальноописову, а як «специфічний проскрипційний підхід» [11, с. 116]. Науковці не погоджувалися з М. Ноулзом щодо визначення поняття «педагогіка», яка ототожнювалася з «педантичною працею вчителів» [12]. Варто зауважити, що таке ставлення до педагогіки мало негативні наслідки. На стратегічному рівні – науковці, що займалися дослідженням освіти дорослих, не налагоджували наукових зв'язків із колегами, що досліджували питання педагогіки. На змістовому рівні – знання, отримані як результат педагогічних досліджень, що проводились упродовж 400 років, не використовувались дослідниками в галузі освіти дорослих [13].

Концепція М. Ноулза була популярною і в країнах Європи, викликала дискусії та суперечки [7]. Після Другої Світової війни в розвитку освіти відбулися демократичні процеси. Завдяки діяльності ЮНЕСКО філософія освіти впродовж усього життя була прийнята і стала концептуальною основою

в системах освіти багатьох країн, що відобразилося на її реформуванні. У різних країнах світу освіта дорослих стає інтегральним компонентом системи освіти на кшталт громадянської, дистанційної освіти тощо. Переосмислюються способи забезпечення освітніх потреб та інтересів дорослих, робляться спроби професіоналізації освіти дорослих [14]. Як результат, урізноманітнюється джерельна база андрагогіки, визначається її науковий апарат, наукова структура, теоретико-методологічні засади, формуються сприятливі умови для виокремлення андрагогіки в окрему галузь науки.

Американець М. Ноулз запропонував модель планування програми навчання, яка охоплювала розроблення, застосування та оцінювання навчальної діяльності дорослих. Роль педагога трансформується від лектора, який викладає матеріал, до особи, яка сприяє у навчальному процесі дорослого учня. На педагога покладається завдання створення такої освітньої програми та навчального середовища, які сприяли б саморозвитку та формуванню необхідних умінь дорослого учня. В освіті дорослих учні беруть активну участь у плануванні та оцінюванні власної навчальної діяльності, а педагог надає відповідну допомогу, яка з часом може мінімізуватися, а також стимулює налагодження діалогу й конструювання знань на основі організації навчання, сконцентрованого навколо учня. Організація навчання ґрунтується на досвіді дорослого учня (особистого, професійного тощо). Педагог обґрунтовує необхідність включення до навчальної програми специфічного навчального матеріалу, а також заохочує рефлексію як потужний ресурс навчання. За допомогою педагога дорослі учні

самостійно діагностують власні навчальні потреби та формулюють навчальні цілі й завдання, заохочуються до використання різних ресурсів з метою досягнення цілей, самостійного оцінювання власного навчання. Педагоги формують навчальне середовище, для якого характерні такі ознаки, як гуманність, фізичний та психологічний комфорт.

Коротко охарактеризуємо основні відмінності між педагогікою та андрагогікою. Потреби у навчанні дорослих учнів узгоджуються з відповідальністю у повсякденному житті, на відміну від дітей, які можуть присвячувати більше часу навчанню, тому що їхня відповідальність є мінімальною. Андрагогіка мінімізує роль педагога, оскільки дорослі учні є незалежними та самостійними, а вчителі радше скеровують їх до власної бази знань, а не подають їм фактичний матеріал, що є однією з основних форм навчання відповідно до основ педагогіки. Дорослі володіють багатим життєвим досвідом, потребують узгодження та ґрунтування навчального процесу на основі їхньої бази знань, усвідомлення цінності навчання. Відповідно до основ педагогіки учні формують власну базу знань і потребують демонстрації, як їхній життєвий досвід пов'язується з теперішнім процесом навчання. Дорослі учні є цілеспрямованими і розуміють мету, заради якої вони освоюють нову інформацію. Діти часто не усвідомлюють необхідність вивчення певного курсу; вони просто знають, що мають освоїти інформацію. На відміну від дітей, дорослі ініціюють власне навчання та спрямовані на його перманентність (див. табл. 1).

Висновки і пропозиції. Отже, ми розглянули андрагогічний підхід та проаналізували науково-

Таблиця 1

Основні відмінності між педагогікою та андрагогікою

Концепції	Андрагогіка	Педагогіка
Концепція учня	учні є автономними та самостійними; учителі радше скеровують учнів до їхньої власної бази знань, а не подають їм факти;	учні залежать від учителів, які управляють процесом навчання; передача фактичного матеріалу є однією з основних форм навчання;
Роль досвіду учня	учні володіють багатим життєвим досвідом; потребують узгодження та ґрунтування навчального процесу на основі їхньої бази знань; потребують усвідомлення цінності навчання;	учні формують власну базу знань і потребують демонстрації, як їхній життєвий досвід пов'язується з теперішнім процесом навчання;
Готовність учня до навчання	готовність навчатися є функцією потреби знати та робити щось, щоб ефективно реалізуватись у певних сферах життєдіяльності;	готовність є функцією віку та розвитку задля досягнення вищих етапів;
Потреби в навчанні	учень повинен збалансовувати відповідальність у повсякденному житті та потреби в навчанні;	Учень може присвячувати більше часу потребам у навчанні, тому що його відповідальність є мінімальною;
Мета навчання	учні є цілеспрямованими і розуміють мету, заради якої вони освоюють нову інформацію;	часто учні не розуміють причини необхідності освоєння певного курсу; вони просто знають, що мають запам'ятати інформацію;
Мотивація учня	внутрішня мотивація – почуття гідності, самоповага, визнання, кращий рівень життя;	мотивація зумовлюється зовнішнім тиском батьків, учителів, змаганням за вищі оцінки тощо;
Перманентність навчання	навчання ініціюється учнями та спрямоване на перманентність	навчання є обов'язковим та має тенденцію до припинення одразу ж після викладання

педагогічну літературу, щоб виділити основні положення, на яких ґрунтується освіта дорослих. Також ми охарактеризували основні відмінності між педагогікою та андрагогікою. Висвітлили, як відрізняються потреби у навчанні дорослих учнів та дітей. Описали, яким чином андрагогіка мінімізує роль педагога, який саме навчальний процес потребують дорослі учні та як усвідомлюють цінність навчання, як їхній життєвий досвід пов'язується з процесом навчання, як розуміють свою ціль та мету, заради якої вони освоюють нову інформацію.

Список використаної літератури:

1. Лук'янова Л.Б. Концептуальні положення освіти дорослих. URL: http://www.rusnauka.com/Page_ru.htm
2. Lindeman E. The meaning of adult education. New York : New Republic, 1926. P. 143.
3. Merriam S., Brockett R. The profession and practice of adult education. An introduction. San Francisco : Jossey-Bass, 2007. P. 400.
4. Pratt D. Andragogy after twenty-five years. An update on adult learning theory. New directions for adult and continuing education. San Francisco : Jossey-Bass, 1993. № 57. P. 15–23.
5. Барабаш О.В. Освіта дорослих у сучасному суспільстві знань. *Педагогіка і психологія*. 2011. № 3. С. 45–50.
6. Merriam Sh. Andragogy and self-directed learning. Pillars of adult learning theory. *The UPLB Journal*. 2008. Vol. 6. № 1. URL: <http://journals.uplb.edu.ph/index.php/UPLBJournal>
7. Барабаш О.В., Мукан Н.В. Ретроспектива розвитку андрагогіки. *Педагогіка і психологія*. 2011. № 4. С. 209–215.
8. Knowles M. The modern practice of adult education : from pedagogy to androgogy. New York : Cambridge Books, 1988. P. 400.
9. Cooper M., Henchke J. An update on andragogy. The international foundation for its research, theory and practice. *Proceedings AHRD 2003* : conference, Minneapolis, Minnesota (February 26 – March 2, 2003). Vol. 1. P. 427–434.
10. Dunn L. Theories of learning. Learning and teaching briefing papers series. Oxford centre for staff and learning development OCSLD, 2002. June. P. 1–3.
11. Gent van B. Andragogy. International encyclopaedia of adult education and training. Oxford : Pergamon, 1996. P. 114–117.
12. Webster's new world dictionary of the American language. New York : Warner Book, 1982. P. 1692.
13. Merriam S., Caffarella R., Baumgartner R. Learning in adulthood, a comprehensive guide. San Francisco, 2006. 3rd ed. P. 560.
14. Taylor B., Kroth M., Lindner L. Synergistic andragogy. Reflections from the professors. *National social science journal*. 2009–2010. Vol. 34. № 2. P. 164–173.

Barabash O. Modernity and education in terms of pedagogy and andragogy

The problems of adult education in scientific and pedagogical literature has been studied in the article. The analysis of scientific and pedagogical literature has been conducted. Education for adults was the subject of research by both domestic and foreign scholars: R. Brockett, M. Knowles, E. Lindeman, L. Lukyanova, S. Merriam, D. Pratt. Specific features of adult education in Canada have been investigated. The role and meaning of adult education in the modern society on the Canadian example have been analyzed. The learning needs of adult learners are consistent with responsibility in daily life, unlike children who may devote more time to learning because their responsibility is minimal. Adults have a wealth of life experience, need to coordinate and justify the learning process based on their knowledge base, awareness of the value of learning. According to the basics of pedagogy, children form their own knowledge base and need to demonstrate how their life experience is related to the current learning process. Adult learners understand the purpose for which they are learning new information. Children often do not realize the need to study a certain course, they just know that they need to master the information. Unlike children, adults initiate their own learning and aim for its permanence. We have characterized the main differences between pedagogy and andragogy. We have highlighted how different the learning needs of adult learners and children are. We have described how andragogy minimizes the role of the educator, what kind of learning process adult learners need and how they are aware of the value of learning, how their life experiences are related to learning and how they understand their purpose for which they are learning new information.

In this article we find out the connotation of the word adult and analyze the various theories of adult learning. There are many definitions of the term adult. From a legal perspective, a person becomes an adult when he or she gets the right to vote, to drive, to marry. From a biology perspective, a person becomes biologically mature when they have the ability to reproduce. From the perspective of sociology, we become adults when we start to play the role of adults, working, making family, having children. From the perspective of psychology, a person becomes an adult when he begins to realize his own responsibility for life and to manage it independently.

Key words: adult education, knowledge and skills, adult education and training, pedagogy and andragogy, role of the educator.